

Asia: OM 31/41/2015

Lapsenhuoltolain uudistaminen

Yleistä

Onko teillä yleistä lausuttavaa työryhmän ehdotuksesta?

Lausunossa työryhmän mietintöä tarkastellaan lähinnä naisiin ja lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemisen ja väkivallan uhrien suojelemisen näkökulmasta, Suomea velvoittavien ihmisoikeusnormien pohjalta. Suomi on sitoutunut torjumaan naisiin kohdistuvaa sukupuoleen perustuvaa väkivaltaa ratifioimalla kansainvälisiä yleissopimuksia, mutta velvollisuus torjua tällaista väkivaltaa perustuu myös tavanomaiseen kansainväliseen oikeuteen.

Osittain työryhmän lakiehdotus päivittää lainsäädäntöä nykyisen huoltokäytännön mukaiseksi. Pyrkimystä vahvistaa isien asemaa toteutetaan ehdotuksissa osin ongelmallisella tavalla, joka myötäilee miesliikkeen nykyiseen lainsäädäntöön kohdistuvaa kritiikkiä. Tämä ilmenee etenkin 'vieraannuttamiseen' liittyvien ehdotusten yhteydessä. Lakiehdotus sivuuttaa tärkeitä ihmisoikeusvelvoitteita. Käytetyt käsitteet ovat osin epämääräisiä. Esitetyssä lakiehdotuksessa painottuu vanhempien muodollinen tasa-arvo tosiasiallisen tasa-arvon kustannuksella.

Ongelmat saattavat olla seurausta siitä, että lainvalmistelussa on kuultu epäsuhtaisesti miesjärjestöjä, tai näennäisesti sukupuolineutraaleja mutta käytännössä yhden sukupuolen intressejä edustavia järjestöjä. Työryhmän seurantaryhmään kutsutuista järjestöistä esimerkiksi Elatusvelvollisten liitto ry:n ja Miessakit ry:n hallituksen kaikki varsinaiset jäsenet ovat miehiä. Monet seurantaryhmässä edustetut järjestöt pyrkivät nimenomaisesti vahvistamaan isien oikeuksia. Etävanhempien liitto ry:n tavoitteena on yhdistyksen sääntöjen 2 §:n mukaan erityisesti vaikuttaa siihen, ettei 'lapsen oikeutta vanhempiinsa vaaranneta kohtuuttomien elatusmaksujen muodossa, tapaamis- ja luonapito-oikeuksia häiritä ja että lapsen huoltajaa määrättäessä suoritetaan molempien vanhempien sopivuudesta huoltajaksi tasapuolinen ja riittävä selvitys'. Isät lasten asialla ry:n vuoden 2015 hallitusohjelmatavoitteena on 'vieraannuttamisen sanktiointi, huoltokiusaamisen estäminen, vanhempien yhdenvertainen kohtelu sekä tasavertainen vanhemmuus'.

Työryhmälle asetetussa seurantaryhmässä miesliikkeen järjestöt saivat niin vahvan edustuksen, että lainvalmistelu saattoi tapahtua YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen (SopS 68/1986, jäljempänä CEDAW) artikla 7:n vastaisesti. Kyseisen artiklan kohdassa (b) edellytetään, että naiset saavat ilman syrjintää osallistua hallituksen politiikan muodostamiseen ja täytäntöönpanoon.

Lakiehdotuksessa ja sen perusteluissa jää ilman perusteluita sivuun kansainvälisen oikeuden velvoite poistaa naisiin ja lapsiin kohdistuva väkivalta. Sen sijaan lakiehdotuksessa kiinnitetään paljon huomiota 'vieraannuttamisen' ehkäisemiseen. Kuten lakiehdotuksen perusteluissakin todetaan, käsitteellä ei ole tarkkaa merkityssisältöä. Suuri osa eri maiden terveys- ja oikeusasiantuntijoista suhtautuu käsitteeseen kriittisesti. Alun perin käsite nousi esiin tutkimuksessa, jossa avioerovanhemman kielteisen käsityksen toisesta vanhemmasta oletettiin aiheuttavan lapsessa oireyhtymän, joka ilmenee lapsen kielteisenä suhtautumisena tähän toiseen vanhempaan. On kuitenkin selvää, että lapsella voi olla rationaalisia syitä suhtautua toiseen vanhempaan kielteisesti. Rationaalisina syinä voi pitää esimerkiksi kielteistä suhtautumista vanhempaan, joka on syyllistynyt lapsen tai toisen vanhemman pahoinpitelyyn, muihin väärinkäytöksiin tai esimerkiksi päihteiden käyttöön. Onkin kannatettavaa, että ehdotuksen mukaan lapsen kuulemista on tarkoitus lisätä. Se, mitä mietinnössä todetaan 'vieraannuttamisen' kriminalisointiin liittyvistä vaikeuksista – että vieraannuttamisen tarkka määrittelyminen on vaikeata – koskee myös muiden oikeudellisten seuraamusten liittämistä käsitteeseen.

Suomen nykyinen lapsen huoltoa koskeva lainsäädäntö korostaa vanhemman velvollisuutta myötävaikuttaa lapsen toista vanhempaa koskevaan myönteiseen suhtautumiseen. Tämä ilmenee mm. yhteishuollon ensisijaisuuden olettamasta, joka on Suomen oikeudessa vahva. Yhteishuollon oletetaan olevan lapsen edun mukaista, vaikka vanhemmatkaan eivät olisi siitä yksimielisiä. Vanhempi, joka vastustaa yhteishuollon määräämistä hyvin perustein ottaa huomattavan riskin, että lapsen huolto määrätään toiselle vanhemmalle. Nykyisenkin lain perusteella on mahdollista määrätä uhkasakko vanhemmalle, jonka katsotaan ilman syytä estävän lasta tapaamasta toista vanhempaa. Uhkasakkoja tapaamisen estämisestä on tietyvästi määrätty jopa tapauksissa, joissa etävanhemmalle on määrätty lähestymiskielto.

Lakiehdotuksessa sivuutetut keskeiset ihmisoikeusvelvoitteet

Mietinnössä todetaan, että huolto- ja tapaamisoikeutta koskevista kysymyksissä on otettava huomioon YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 60/1991). Sopimuksen 19 artikla edellyttää, että sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta. Tätä velvoitetta ehdotus ei täytä.

Mietinnössä viitataan myös Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen artiklaan 8 (yksityis- ja perhe-elämän suoja), mutta artiklan tulkinta kytketään valtion velvollisuuteen olla puuttumatta perhe-elämään, pikemmin kuin yksityisyydessä tapahtuvan väkivallan torjumisen velvoitteeseen. Naisiin kohdistuvan väkivallan näkökulmasta myös ihmisoikeussopimuksen artiklat 2 (oikeus elämään), 3 (kidutuksen kielto) ja 5 (oikeus vapauteen ja turvallisuuteen) ovat relevantteja. Kidutuksen kielto on kansainvälisesti voimassa jus cogens -oikeutena, ja tietyt naiset kohdistuvan väkivallan muotoja pidetään kansainvälisessä oikeudessa kidutuksena. Näitä ihmisoikeuksia loukkaavan väkivallan jatkuminen huolto- ja tapaamisoikeuksien määräämisen ja täytäntöönpanon yhteydessä on Euroopan ihmisoikeussopimuksen velvoitteidenkin vuoksi estettävä.

Suomi on ratifioinut YK:n CEDAW -sopimuksen, jota tulee väkivallan osalta tulkita CEDAW -komitean yleissuositusten Nro 19 (1992) ja Nro 35 (2017) mukaisesti. Näistä edellinen määrittelee naisiin kohdistuvan sukupuoleen perustuvan väkivallan naisiin kohdistuvaksi, yleissopimuksen kieltämäksi syrjinnäksi. Jälkimmäinen toteaa tämän kannan muuttuneen tavanomaiseksi kansainväliseksi oikeudeksi, joka siis koskee myös muitakin kuin sopimusvaltioita. Yleissuosituksessa Nro 19 todetaan, että CEDAW -sopimuksen artiklan 2 mukainen velvollisuus käyttää kaikkia asianmukaisia

keinoja naisten syrjinnän poistamiseen kattaa myös velvollisuuden torjua naisiin kohdistuva väkivalta kaikin asianmukaisin keinoin.

CEDAW -komitean yleissuosituksen Nro 35 osa III määrittelee tarkasti valtion velvollisuudet naisiin kohdistuvan sukupuoleen perustuvan väkivallan suhteen. Valtion omat virkamiehet (agents) ovat velvollisia pidättymään väkivallasta. Valtiollisen toimeenpano-, lainsäädäntö- ja tuomiovallan tulee myös huolehtia siitä, etteivät lainsäädäntö, politiikat, ohjelmat ja prosessit syrji naisia. Valtio on vastuussa myös valtion tehtäviä täyttävien yksityisten tahojen teoista ja laiminlyönneistä. Valtio on siis vastuussa kaikkien lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta määrittelevien ja valvovien valtion, kunnan ja yksityiset toimijoiden toimista ja laiminlyönneistä, jotka mahdollistavat naisiin sukupuolen perusteella kohdistuvan väkivallan. Valtiolla on huolellisuusvelvollisuuksia (due diligence obligations) estää yksityishenkilöiden väkivalta. Käytännössä tämä tarkoittaa valtion velvollisuutta estää yksityishenkilöiden tekemä naisiin kohdistuva väkivalta. Jos valtio ei ole asianmukaisin toimin estänyt, tutkinut, syyttänyt, rangaissut ja korvannut naisiin kohdistuvaa sukupuoleen perustuvaa väkivaltaa, se rikkoo huolellisuusvelvollisuuttaan.

Suomi on ratifioinut myös perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen, ns. Istanbulin sopimuksen (SopS 53/2015). Yleissopimus määrittelee tarkasti valtion velvoitteet ja huolellisuusvelvoitteen. Sopimuksen 5 artiklan mukaan osapuolet varmistavat, että valtion viranomaiset, viranhaltijat, edustajat, laitokset ja muut valtion puolesta toimivat toimijat noudattavat huolellisuusvelvoitetta toteuttamalla tarvittavat lainsäädäntö- ja muut toimet, joiden tarkoitus on ehkäistä, tutkia, rangaista ja hyvittää yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvat valtiosta riippumattomien toimijoiden väkivallanteot.

Työryhmän mietintö viittaa Istanbulin sopimuksen 31 artiklaan, mutta artiklan velvoitteita ei oteta riittävästi huomioon. Istanbulin sopimuksen alaan kuuluva väkivalta on hyvin monimuotoista. Fyysisen väkivallan lisäksi sopimus kattaa mm. seksuaalisen ja psykologisen väkivallan, vainoamisen ja seksuaalisen häirinnän. Kaikki sopimuksen alaan kuuluva väkivalta tulee ottaa huomioon huolto- ja tapaamispäätöksiä tehtäessä. Huomiota tulisi kiinnittää myös Istanbulin sopimuksen artikla 48:aan, joka asettaa rajoja sovittelumenettelyn käytölle silloin, kun käsitellään sopimuksen alaan kuuluvaa väkivaltaa.

Lapsenhuoltolain yleiset säännökset (1. luku; 1-5 c §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

1 § Lapsen huolto, 2 § Tapaamisoikeus ja 10 § Huoltoa ja tapaamista koskevan asian ratkaiseminen

Voimassa oleva lapsenhuoltolaki ei sisällä mitään nimenomaista säännöstä lapseen kohdistuvasta väkivallasta. Lakiin ehdotetaan lisättäväksi huoltajien velvollisuus suojella lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Lakiehdotuksen 1 §:n 2 momentin mukaan 'Lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä'.

Lapseen (kuten muihinkin henkilöihin) kohdistuva väkivalta on rikoslain perusteella kiellettyä, ja ehkä siksi lapsen huoltoa koskevassa laissa ei kielletä väkivaltaa. Ehdotettua lausuma lapsen suojelemisesta väkivallalta on kuitenkin ongelmallinen, sillä sen voidaan tulkita velvoittavan

väkivallatonta vanhempaa suojelemaan lasta toisen vanhemman harjoittamalta väkivallalta. Huoltajan velvollisuus suojella lasta ruumiilliselta ja henkisesti väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä esiintyy suomalaisessa oikeuskäytännössä hyvin vääristyneessä muodossa. Lastensuojelupäätösten yhteydessä on katsottu, että vanhempi on velvollinen estämään toista vanhempaa pahoinpitelemästä lasta. Äiti, joka ei ole onnistunut estämään isää pahoinpitelemästä lasta, on voitu katsoa kykenemättömäksi huoltajaksi, jonka lapsi tulee ottaa huostaan. Väkivallattoman vanhemman asettaminen vastuuseen toisen vanhemman väkivallasta on täysin Istanbulin sopimuksen periaatteiden vastaista. Säännös saattaa pahimmillaan toimia perusteena syyllistää väkivallaton vanhempi väkivallasta, jonka estämisen valtio on laiminlyönyt.

Työryhmän mietinnössä viitataan Istanbulin sopimuksen 31(1) artiklaan, joka nimenomaisesti koskee lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta. Ilmeisesti edellä kuvattu lakiehdotuksen 1 §:n 2 momentin lausuman (lasta on suojeltava väkivallalta) oletetaan täyttävän artiklan velvoitteet. Näin ei ole. Istanbulin sopimuksen 31(1) artiklan mukaan 'sopimuksen osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että määrättäessä lasten huoltajuudesta ja tapaamisoikeuksista otetaan huomioon tämän yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvat väkivaltatapaukset. Osapuolet myös toteuttavat tarpeelliset lainsäädäntö- ja muut toimet varmistaakseen, ettei tapaamis- tai huolto-oikeuden täytäntöönpano vaaranna väkivallan uhrin tai lasten oikeuksia tai turvallisuutta'. Sopimuksen selitysmuistion mukaan säännöksen tavoite on varmistaa, etteivät oikeusviranomaiset anna tapaamista koskevaa määräystä (contact orders) ottamatta huomioon sopimuksen alaan kuuluvia väkivaltatapauksia. Säännös koskee oikeuden määräämiä kontakteja lasten ja heidän vanhempiensa tai muiden henkilöiden välillä, joilla on perhesuhteita lapsiin. Lapsen huollosta, tapaamisoikeuden laajuudesta tai kontakteista päätettäessä on muiden seikkojen ohella otettava huomioon väkivalta sekä ei-pahoinpitelevää vanhempaa sekä lasta itseään kohtaan.

Huoltajat ja tapaamisoikeus (2. luku; 6-12 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Ehdotetussa lain 10 §:ssä ei mitenkään viitata sen selvittämiseen, onko vanhempi pahoinpidellyt lasta tai toista vanhempaa. Säännösehdotuksen mukaan on 'erityisesti kiinnitettävä huomiota siihen, miten 1 ja 2 §:ssä säädetty huollon ja tapaamisoikeuden tavoitteet parhaiten toteutuvat vastaisuudessa'. Päätettäessä onko huolto uskottava molemmille vanhemmille vai toiselle heistä, on lisäksi kiinnitettävä huomiota 'erityisesti vanhempien kykyyn asettaa lapsen tarpeet vanhempien välisten ristiriitojen edelle'. Ehdotettu huollon ja tapaamisoikeuden keskeinen päätöspremissi on lapsen etu, mutta lapsen etua koskevassa päätöksenteossa ei kiinnitetä huomiota väkivallan esiintymiseen. Lakiehdotuksen 1 §:n 2 momentti koskee yleisesti lapsen suojelemista väkivallalta, eikä sen perusteella voida päätellä, miten toiseen vanhempaan kohdistunut väkivalta vaikuttaa huolto- ja tapaamis päätökseen. Artiklan velvoitteen täyttämiseksi tulisikin lakiehdotuksen 10 §:ään sisällyttää nimenomainen säännös siitä, että lasten huoltajuudesta ja tapaamisoikeuksista päätettäessä otetaan huomioon vanhemman väkivalta toista puolisoa tai lapsia kohtaan, esimerkiksi niin että 'on otettava huomioon erityisesti vanhemman väkivaltainen käytös lasta tai toista vanhempaa vastaan'.

Lakiehdotuksen 10 §:n 2 momenttiin ehdotetaan toisaalta kirjattavaksi lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta päätettäessä huomioon otettavana seikkana vanhemman kyky asettaa lapsen tarpeet vanhempien välisten ristiriitojen edelle. Ratkaisua tehtäessä olisi kiinnitettävä huomiota

muun ohella siihen, mikä ratkaisu voisi parhaiten turvata lapsen ja vanhemman välisen suhteen säilymisen. Näillä säännöksillä korostettaisiin perustelujen mukaan tapaamisoikeuden ja lapselle läheisten ihmissuhteiden kunnioittamisen painoarvoa tuomioistuimen ratkaisuharkinnassa. Ehdotuksilla pyritään estämään 'vieraannuttamista'.

Nämä ehdotetut säännökset suuntaavat päätöksentekijän huomion nimenomaisesti pois menneisyydessä tapahtuneiden väkivaltatapausten selvittämisestä ja huomioon ottamisesta. Säännös suosii vanhempaa, joka ei esitä kielteisiä seikkoja toisen vanhemman huoltajuudesta. Niiden perusteella toisen vanhemman väkivaltaisuuheen viittaava vanhempi saatetaan tulkita kyvyttömäksi asettamaan lapsen tarpeet etusijalle. Säännökset vaikeuttaisivat Istanbulin sopimuksen 31 (2) artiklan mainitsemaa väkivallan uhrin ja heidän lapsensa turvallisuuteen kohdistuvan uhan esiin nostamista huolto- ja tapaamisoikeuksista päätettäessä.

9 a § Tarkemmat määräykset vuoroasumisesta ja tapaamisoikeudesta

Ehdotetun säännöksen mukaan tuomioistuin antaa vuoroasumisesta tai tapaamisoikeudesta päättäessään tarkemmat määräykset vuoroasumisen taikka tapaamisen ja luonapidon ehdoista. Samalla tuomioistuin voi tarvittaessa määrätä, miten vastuu vuoroasumisen tai tapaamisoikeuden toteuttamisesta aiheutuvista kuljetuksista tai matkakuluista jakautuu asiaan osallisten kesken. Ehdotuksen mukaan vastuun jakamista harkittaessa on otettava huomioon 'heidän kykynsä vastata kuljettamisesta tai kustannuksista sekä muut olosuhteet'. Ehdotuksella pyritään vahvistamaan erillään asuvien vanhempien muodollista yhdenvertaisuutta.

Laissa lapsen elatuksesta (704/1975). § 2 (1) määrätään, että vanhemmat vastaavat lapsen elatuksesta kykynsä mukaan. Vanhempien elatuskykyä arvioitaessa otetaan huomioon heidän ikänsä, työkykynsä ja mahdollisuutensa osallistua ansiotyöhön, käytettävissä olevien varojen määrä sekä heidän lakiin perustuva muu elatusvastuunsa. Lakiehdotuksen perusteluissa muutosta perustellaan oikeuskäytännöllä (KKO:2003:66). Kyseisessä oikeustapauksessa KKO katsoi, että tapaamiskustannusten osalta on sovellettava lapsen elatuksesta annetun lain säännöksistä ilmeneviä periaatteita. Tapaamiseen liittyvät matkat kuuluvat päätöksen mukaan lapsen elatukseen, ja ne voidaan ottaa huomioon elatusavun määrää vahvistettaessa muuttamatta lapsen elatuksesta annetun lain periaatetta elatusvastuun jakaantumisesta. Ehdotus tosiasiallisesti muuttaisi elatuslain mukaista elatusvastuun määräytymisperustetta. Lapsen elatuksesta aiheutuvien kulujen jakaantuminen tulisi käsitellä yhtenä kokonaisuutena, eikä säätää joistakin siihen sisältyvistä kustannuseristä erillisinä lapsenhuoltolain yhteydessä.

9 b § Tuetut ja valvotut tapaamiset sekä valvotut vaihdot

Nykyisessä lapsenhuoltolaissa ei säädetä lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten määräämisestä tuetuiksi tai valvotuiksi. Mietinnössä katsotaan, että tapaamisia on esimerkiksi saatettu tarpeettomasti määrätä valvotuiksi tilanteissa, joissa tapaamisten tukeminen olisi riittänyt turvaamaan lapsen edun toteutumisen. Valvotun tapaamisen tarvetta tarkastellaan mietinnössä vain yksityis- ja perhe-elämän suojan varjelemisen näkökulmasta. Pääsäännöksi ehdotetaan tuettu valvonta. Pääsäännöstä voitaisiin poiketa vain, jos tapaamisen tukeminen tai valvotut vaihdot eivät riitä turvaamaan lapsen etua.

Istanbulin sopimuksen ja lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta valvotun tapaamisen tarvetta tulee arvioida väkivallan riskin näkökulmasta. Istanbulin sopimuksen 31 artiklan lähtökohtana on, että väkivalta tulee aina ottaa huomioon lapsen huollosta ja tapaamisesta päätettäessä. Tuetun tai valvotun tapaamisen tarvetta arvioitaessa tulisi ottaa huomioon paitsi lapsen etu myös

pahoinpitelyn uhriksi joutuneen vanhemman suojelemisen tarve. Tapauksissa, joissa on esiintynyt väkivaltaa, valvotun tapaamisen tulisi olla ensisijainen vaihtoehto. Parisuhteen päättymisen jälkeen esiintyy varsin usein aikaisemman partnerin vainoamista, joka heijastuu myös lasten kokemuksiin. Tällaisissa tilanteissa tapaamisoikeuden toteuttaminen edellyttää erityisiä järjestelyjä ja jatkuvan uhriutumisen estämistä.

9 c § Lapsen oikeus tavata muuta henkilöä kuin vanhempansa

Lakiin ehdotetaan säännöstä, jonka mukaan tapaamisoikeus voitaisiin vahvistaa oikeudellisesti sitovalla tavalla myös lapsen ja hänelle erityisen läheisen henkilön välille. Tämän uudistuksen yhteydessä tulee ottaa huomioon, että Istanbulin sopimuksen 31(1) artiklan mukainen velvollisuus varmistaa lainsäädännöllä tai muuten ettei tapaamis- tai huolto-oikeuden täytäntöönpano vaaranna väkivallan uhrin tai lasten oikeuksia tai turvallisuutta koskee, paitsi kontakteja lasten ja heidän vanhempiensa välillä, myös kontakteja lasten ja muiden henkilöiden välillä, joilla on perhesuhteita lapsiin. Tämä on otettava huomioon, kun vahvistetaan esimerkiksi lasten ja heidän isovanhempiensa tai muiden sukulaisten välisiä tapaamisoikeuksia.

9 d § Tapaamisoikeuden turvaaminen

Lakiin ehdotetaan mahdollisuutta määrätä tapaamisoikeuden toteutumatta jäämisen varalle uhkasakko tapaamisoikeudesta tuomioistuimessa päätettäessä, jos 'lapsen kanssa asuvan henkilön aiemman käyttäytymisen perusteella on aihetta epäillä, että hän ei tulisi noudattamaan tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä'. Säännöksen tarkoituksena olisi turvata tapaamisoikeuden toteutuminen nykyistä tehokkaammin. Uhkasakon määräämisen edellytys liitetään tässä lähivanhemman aiempaan käyttäytymiseen, eikä siihen kytketä mitään velvollisuutta selvittää kieltäytymisen syytä.

Istanbulin sopimuksen artiklan 31(2) mukaan sopimukseen osalliset valtiot toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- ja muut toimet varmistukseksi, ettei tapaamis- ja huoltajuusoikeuksien käyttäminen vaaranna uhrin tai lasten oikeuksia tai turvallisuutta. Säännös koskee selitysmuistion mukaan uhrien ja todistajien oikeuksien ja turvallisuuden takaamista, samalla kun otetaan huomioon väkivallantekijän vanhemmuusoikeudet. Erityisesti perheväkivaltatapauksissa yhteisiä lapsia koskevat kysymykset ovat usein ainoat uhrin ja tekijän välille jäävät siteet. Monille uhreille ja heidän lapsilleen tapaamiseen velvoittavat määräykset voivat olla vakava turvallisuusuhka, koska tapaaminen merkitsee tekijän kohtaamista kasvokkain. Siksi sopimusvaltioilla on velvollisuus varmistaa, että uhrin ja heidän lapsensa ovat turvassa (Selitysmuistion kohdat 175-176). Säännös velvoittaa huolehtimaan väkivallan uhrin ja lasten turvallisuudesta myös sen jälkeen, kun huolto- ja tapaamisoikeuksista on määrätty – käytännössä silloin, kun päätöksiä pannaan täytäntöön. Tämä merkinnee sitä, että väkivallan riski tulisi aina tutkia, jos siitä on tehty väite tai ilmennyt muita väkivaltaan viittaavia seikkoja. Uhkasakon määrääminen automaattisesti, ilman tilannekohtaista riskinarviointia, voi loukata valtion velvollisuutta varmistaa väkivallan uhrien ja heidän lastensa turvallisuuden.

Oikeudenkäynti (3. luku; 14-17 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

-

Huolto- ja tapaamisriitojen tuomioistuinsovittelu (3 a. luku; 17 b ja 17 d §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Mietinnön mukaan käräjäoikeudet ratkaisevat noin 3200 tapausta vuodessa, ja näistä riitaisia on noin 2500. Riitaisista tapauksista noin kolmasosa ratkaistaan sovittelussa. Tämä tarkoittaa, että vuosittain noin 800 huolto- ja tapaamisriitaa käsitellään tuomioistuinsovittelussa. Tuomioistuinsovittelua koskeviin pykäläehdotuksiin ei sisälly mitään viitettä siitä, mitä näkökohtia sovittelussa tulee ottaa huomioon. Lakiehdotukset koskevat vain sovittelun asiantuntija-avustajien saatavuutta tuomioistuimissa.

Istanbulin sopimuksen artikla 48 kieltää pakolliset vaihtoehtoiset ratkaisumenettelyt, mukaan lukien välitys- ja sovittelumenettely, kaikkien yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvien väkivallan muotojen osalta. Selitysmuistion mukaan vaihtoehtoisella riidanratkaisulla on kiistattomia etuja monien riita- ja rikosasioiden ratkaisemisessa, mutta sillä voi olla vahingollisia vaikutuksia sopimuksen alaan liittyvien asioiden ratkaisemisessa. Sopimuksen kattaman väkivallan uhrin ei voida koskaan osallistua vaihtoehtoiseen riidanratkaisuun yhdenvertaisesti väkivallantekijän kanssa. Uurit kokevat häpeää, avuttomuutta ja haavoittuvuutta, kun taas tekijä kokee valtaa ja hallintaa. Kun väkivallan uhri hakee oikeutta, on vältettävä väkivallan toistuva yksityistäminen, ja siksi pääsy puolueettoman tuomarin ja kaksiasianosaisperusteella toimivan tuomioistuinmenettelyn piiriin on tärkeää (Selitysmuistion kohdat 251-252).

Istanbulin sopimuksen artikla 48 ei siis estä vapaaehtoista sovittelun käyttöä huolto- ja tapaamisoikeudesta päätettäessä edes väkivaltatapauksissa. Silti artiklan tavoitteet tulisi ottaa huomioon, kun lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa nousee esiin naisiin kohdistuvaan tai perheväkivaltaan viittaavia seikkoja. Istanbulin sopimus velvoittaa estämään tällaisen väkivallan, ja siksi on selvitettävä, onko väkivaltaväitteessä perää. Jos väkivallasta on näyttöä, se on otettava ratkaisussa huomioon. Tutkimuksen perusteella tiedetään, että väkivaltaväitteitä ei ole otettu Suomessa huomioon edes varsinaisessa tuomioistuinmenettelyssä. On erityisen suuri tarve varmistaa, ettei mahdollista väkivaltaa jätetä selvittämättä tuomioistuinsovittelussa, jonka tavoitteiden mukaista ei ole selvittää menneisyyden tapahtumia.

Sovittelua harjoittavat järjestöt painottavat usein, että sopu on löydettävä tulevaisuuteen katsoen eikä menneitä tapahtumia tutkien. Esimerkiksi mietinnön seurantaryhmään kutsuttu Suomen sovittelufoorumi ry korostaa sovittelun eroavan radikaalisti oikeudenkäynnistä, koska tuomioistuinsovittelussakaan ei haeta lainmukaista ratkaisua riitaan vaan ratkaisua, 'jonka asianosaiset synnyttävät ja kokevat oikeaksi ja kohtuulliseksi'. Oikeudenkäynti perustuu 'menneen ajan tapahtumiin', kun taas tuomioistuinsovittelussa katsotaan tulevaisuuteen. Yhdistyksen verkkosivuilla viitataan myös (Nils) Christien lausumaan, että 'totuus on suhteellista'. Väkivaltaväitteiden käsittely tältä pohjalta ei täytä Istanbulin sopimuksen (tai yleisemmin kansainvälisen ihmisoikeusjärjestelmän) mukaista valtion huolellisuusvelvoitetta väkivallan torjumiseksi. Väkivallan selvittämistä koskeva viittaus tulisi sisällyttää sekä lakiin lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta että riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 10 §:ään.

Vieraassa valtiossa annettu päätös ja lapsen palauttaminen (6. luku; 39 ja 41 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

-

Asetuksenantovaltuus (7. luku; 49 §)

Lausuntonne ehdotetusta säännöksestä?

-

Liitelait

Onko teillä lausuttavaa liitelakeihin ehdotetuista muutoksista?

-

Vaikutukset

Onko ehdotuksen vaikutukset mielestänne arvioitu asianmukaisesti?

-

Muuta

Onko teillä muuta lausuttavaa työryhmän ehdotukseen liittyen?

-

Nousiainen Kevät

Yksityinen kansalainen - Lausunto on annettu yksityishenkilönä.